

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ
ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

ВІННИЦЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра історії України
і філософії

ПОЛІТОЛОГІЯ

*Методичні рекомендації та
плани семінарських занять
для студентів денної й заочної
форми навчання агрономічного
факультету*

Вінниця – 2010

УДК: 32 (076)

Політологія. Методичні рекомендації та плани семінарських занять для студентів денної й заочної форми навчання агрономічного факультету. – Вінниця: ОЦ ВНАУ, 2010. – 40с.

Автор: Богатчук С. С., доцент, кандидат історичних наук

Рецензенти: **Струкевич О. К.,** д. і. н., зав. кафедри політології
Вінницького державного педагогічного університету ім. М.
Коцюбинського;
Мазур В.А., к.с.-г. н., декан агрономічного факультету
Вінницького національного аграрного університету.

Розглянуто і схвалено
на засіданні кафедри
історії України та філософії
Протокол № 5 від 1 грудня 2009 р.

Погоджено:

На засіданні методичної ради факультету менеджменту

Протокол № від 2010 р.

Голова методичної ради Кафлевська С.Г.

Рекомендовано навчально-методичною комісією
Вінницького державного аграрного університету

(протокол № від 2010 року)

ВСТУП

Становлення української державності вимагає різнобічного підходу до її формування. Одночасно відбувається зародження й демократичної політики, за якої державна влада має стати мистецтвом того, як зробити людей розвиненішими і компетентнішими в питаннях створення такої політики.

Політика – це важливий компонент людської культури, і її призначення в тому, щоб орієнтувати суспільний розвиток у сприятливому напрямку. З моменту виникнення людської цивілізації політика безперервно втручалася в життя навіть далеких від неї людей, змінювала обличчя і умови існування цілих народів.

Проблеми впорядкованості соціальних процесів, ефективного регулювання різних сфер суспільного життя, утвердження державності України, впливу державних органів на становлення і розвиток ринкових відносин - усе це вимагає від носіїв політичної влади політичної культури і компетентності. У цих процесах політологія відіграє незамінну роль.

Політичні знання і культура потрібні сьогодні не тільки державним діячам, лідерам партій та інших організацій, але й будь-якій людині, незалежно від її професійної приналежності, фаху, оскільки перебуваючи у суспільстві, вона неминуче взаємодіє з оточуючими її інститутами і державою.

Навчальна дисципліна “Політологія” займає чільне місце в системі підготовки висококваліфікованих спеціалістів для всіх сфер суспільного життя. Вивчення курсу “Політологія” передбачає опанування певним рівнем знань про сутність політичного життя, політичних відносин і процесів. Результатом є вміння студентів орієнтуватися в основних політичних школах, концепціях, процесах міжнародного політичного життя, геополітичній обстановці, місце, роль і статус України в сучасному політичному світі.

Викладений матеріал методичних рекомендацій та планів семінарських занять з дисципліни “Політологія” розрахований на студентів денної та заочної форм навчання агрономічного факультету.

АНОТАЦІЯ

Мета курсу – формування знань у студентів про політичну систему суспільства, розуміння закономірностей та перспектив розвитку політичних подій, явищ, а також систему знань про сучасні політичні інституції, про права і свободи громадян у демократичному суспільстві, про типи і форми політичних процесів, набуття первинних навичок політичної діяльності і поведінки.

Предметом курсу є вивчення закономірностей функціонування і розвитку політичних систем і політичних процесів.

Завдання курсу – сприяти формуванню у студентів необхідних навичок й вмінь застосовувати принципи сучасного політичного мислення до аналізу і пошуку відповідей на політичні питання та проблеми, які постають перед суспільством, а в майбутньому брати активну участь у вирішенні сучасних проблем українського суспільства на його шляху до демократії і прогресу.

Студенти в процесі вивчення курсу „**Політологія**” повинні:

ЗНАТИ:

- основні поняття та категорії політичної науки, теорію та особливості сучасних суспільно-політичних процесів, складні і суперечливі проблеми політичного життя, тенденції розвитку неополітичних явищ у різних країнах світу і, особливо, в Україні;

УМІТИ:

- синтезувати набуті знання у відповідне світосприйняття та високу політичну культуру; творчо застосовувати набуті знання при аналізі неополітичних реалій суспільного життя, формувати власну наукову позицію щодо актуальних політичних проблем сьогодення.

Ці методичні матеріали мають дати студентам об'єктивний виклад основних проблем політології на рівні сучасного їх бачення, ознайомити з існуючими політологічними концепціями.

З метою інтенсифікації навчального процесу, вдосконалення контролю за засвоєнням матеріалу застосовується кредитно-модульна оцінка знань студентів за 100-бальною шкалою, тестування, комплексні контрольні завдання тощо.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ
(для студентів агрономічного факультету, спеціальність
«Агрономія»)

№ пор.	Назва теми	Кількість годин		І	СРС
		Л	С		
1	Предмет, задачі та функції політології	2	2		
2	Політична влада, її роль і місце у суспільстві. Джерела та ресурси влади	2	2		
3	Держава як основний інститут політичної системи суспільства	2	2		
4	Політичні режими		2		*
5	Політичні партії й партійні системи		2		*
6	Демократія в політичному житті суспільства		2		*
7	Політична еліта і лідерство	2	2		
8	Основні політичні течії та їх доктрини		2		*
9	Етнополітика і національні відносини		2		*
10	Міжнародна політика і політичні аспекти глобальних проблем сучасності	2	2		*
	Всього	10	20		60

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ
 (для студентів агрономічного факультету,
 Спеціальність “Екологія, охорона навколишнього середовища та
 збалансоване природокористування ”)

№ пор.	Назва теми	Кількість годин		І	СРС
		Л	С		
1	Предмет, задачі та функції політології	2	2		
2	Політична влада, її роль і місце у суспільстві. Джерела та ресурси влади.	2	2		
3	Держава як основний інститут політичної системи суспільства	2	2		*
4	Політичні режими	2	2		
5	Політичні партії й партійні системи	2	2		*
6	Демократія в політичному житті суспільства	2	2		*
7	Політична еліта і лідерство	2	2		
8	Основні політичні течії та їх доктрини	2	2		
9	Етнополітика і національні відносини	2	2		*
10	Міжнародна політика і політичні аспекти глобальних проблем сучасності	2	2		*
	Всього	20	20		50

ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Предмет, задачі та функції політології(2 год)

План

1. Політологія як наука про політику та політичне життя суспільства.
2. Методи політологічного дослідження, структура та функції політології.
3. Політика як соціальне явище, структура та різновиди.
4. Місце і роль політологічної науки в системі суспільствознавчих навчальних дисциплін.

Теми доповідей та рефератів

1. Розвиток політології в Україні.
2. Політика як мистецтво.
3. Конформізм і неконформізм в політичному житті

Рекомендована література

1. Штанько В.І., Чорна Н.В., Т.Г. Авксентьева, Тихонова Л.А. Політологія., 2-е вид., перероб та доп. – К., 2007.-288с.
2. Погорілий Д.Є. Політологія. Кредитно-модульний курс. – К., 2008. - 432с.
3. Політологія. Підручник. За ред. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с.
4. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2001. – 528 с.
5. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія Навч. Посібник. – К., 2004.
6. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
7. Рудич Ф. Політологія в Україні: теоретичний та прикладний конспект // Віче. – 1997. – № 7. – С. 24-36.
8. Політологічний енциклопедичний словник: навч. посібник для студентів вищ. навч. закл. – К., 1997. – 400 с.
9. Політологія. Підручник /За загальною ред. Проф. Кремень В. Г.. – Харків, 2001. – 640 с.

Тема 2. Політична влада, її роль і місце у суспільстві. Джерела та ресурси влади (2 год)

План

1. Влада як явище суспільно-політичного життя, її історичні види та форми: Джерела та ресурси влади.
2. Легітимність політичної влади: поняття та сутність. Типи легітимності політичної влади.
3. Поділ влади. Способи досягнення й здійснення. Влада в Україні (Конституція України 1996 р.).

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ПОЛІТОЛОГІЯ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ АГРОНОМІЧНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ

БОГАТЧУК Світлана Степанівна

Коректування та верстка

Підписано до друку _____ . Формат А5 (148,5x210 мм).
Умовн.-друк. арк. 2,25 . Зам. № _____. Наклад ____ прим.

Обчислювальний центр
Вінницького національного аграрного університету

21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3

Теми доповідей та рефератів

1. Основні принципи організації політичної влади.
2. Легітимність політичної влади.
3. Теорія і практика розподілу влади
4. Як впливають виборчі системи на формування владних структур?

Рекомендована література

1. Штанько В.І., Чорна Н.В., Т.Г. Авксентьєва, Тихонова Л.А. Політологія., 2-е вид., перероб та доп. – К., 2007.-288с.
2. Погорілий Д.Є. Політологія. Кредитно-модульний курс. – К., 2008. - 432с.
3. Політологія. Підручник. За ред. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с.
4. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2001. – 528 с.
5. Гелей С.Д., Ругар С.М. Політологія Навч. Посібник. – К., 2004.
6. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
7. Політологічний словник. – К., 1997. – 400 с.
8. Скоблик Н. Відповідальність влади і контроль над нею // Віче. – 2000. – № 7. – С. 146-152.
9. Політологія. Підручник /За загальною ред. Проф.. Кремінь В. Г.. – Харків, 2001. – 640 с.

Тема 3. Держава як основний інститут політичної системи суспільства (2 год)

План

1. Поняття, структура та функції політичної системи. Політична система України.
2. Походження та сутність держави. Ознаки та основні функції держави. Механізм державної влади.
3. Форми політичного правління й типи державного устрою.
4. Формування української державності.

Теми доповідей та рефератів

1. Становлення української державності: проблеми та їх рішення.
2. Сучасні теорії держави: загальна характеристика.
3. Історія республіканської форми правління у Франції.
4. Юридичне закріплення США як суверенної незалежної держави.
5. Правова держава в країнах Західної Європи та США.
6. Порівняльний аналіз президентської та парламентської форм правління.

Рекомендована література

1. Штанько В.І., Чорна Н.В., Т.Г. Авксентьєва, Тихонова Л.А. Політологія., 2-е вид., перероб та доп. – К., 2007.-288с.
2. Погорілий Д.Є. Політологія. 100 питань – 100 відповідей. – К., 2008. – 232с.

22. Прибутько П.С. Політологія. Посібник для підготовки до іспитів. – К., 2006. – 172с.
23. Рудич Ф.М. Політологія: Підручник для студентів вузів. – К., 2006. – 478с.
24. Холод В.В. Політологія. Підручник. – Суми, 2006. – 480с.
25. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
26. Штанько В.І., Чорна Н.В., Т.Г. Авксентьєва, Тихонова Л.А. Політологія., 2-е вид., перероб та доп. – К., 2007.-288с.
27. Юрій М.Ф. Основи політології. – К., 2003.

95. Міжнародні конфлікти: причини виникнення та можливість їх розв'язання.
96. Внутрішньополітичні конфлікти, їх причини та види.
97. Основні шляхи врегулювання конфліктних ситуацій.
98. Глобальні проблеми людства та шляхи їх розв'язання.
99. Демографічні проблеми сучасності.
100. Глобальні проблеми екологічного характеру.
101. Проблеми війни та миру.
102. Суспільний компроміс, консенсус, конфлікт.
103. Роль засобів масової інформації в формуванні політичної культури.
104. Конституція 1996 р. – Основний Закон незалежної України (основні положення).
105. Політичний маркетинг та менеджмент.

Рекомендована література

1. Конституція України 1996 р. – К., 1996.
2. Декларація про Державний суверенітет України. – 16 липня. – 1990.
3. Акт проголошення Державної незалежності України. - 24 серпня. – 1991.
4. Бебик В.М. Базові засади політології. – К., 2001.
5. Бебик В.М. Менеджмент виборчої компанії: ресурси, технології, маркетинг: Навчально-методичний посібник. – К., 2001. – 216с.
6. Брегеда А.Ю. Основи політології. – К., 2000.- 312с.
7. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія Навч. Посібник. – К., 2004.
8. Кирилюк Ф.М. Політологія нової доби. – К., 2003.
9. Кухта Б. З історії української політичної думки. –К., 1994.
10. Марчук П.П. Робоча програма і методичні поради студентам. – К., 1998.
11. Муляр В.І. Політологія. Курс лекцій. Навч. Посібник. – К., 2002.
12. Основи демократії: Посібник./за ред. А.Колодій. – К., 2002. – 684с.
13. Піча В.М., Хома Н.М. Конспект лекцій. – К., 2008. – 304с.
14. Піча В.М., Хома Н.М. Політологія. Типові питання та відповіді з лекційного курсу. – К., 2002.
15. Погорілий Д.Є. Політологія. Кредитно-модульний курс. – К., 2008. - 432с.
16. Погорілий Д.Є. Політологія. 100 питань – 100 відповідей. – К., 2008. – 232с.
17. Політологія. Підручник. За ред. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с.
18. Політологія. /За ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка. – К., 2008.
19. Політологія. Підручник. Під ред. проф. Кременя В.Г. –Харків., 2001.
20. Політологія. Навч. Словник-довідник. –К., 2001.
21. Політологія: академічний курс. Підручник. / М.І.Панов, Л.М.Герасіна. – К., 2006. – 520с.

3. Політологія. Підручник. За ред. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с.
4. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2001. – 528 с.
5. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія Навч. Посібник. – К., 2004.
6. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
7. Заєць А. Теорія і реальна практика державотворення // Віче. –2000. – № 9. – С. 156-159.
8. Белобров Б. Стратегія українського державотворення: соціальні пріоритети // Людина і політика. – 2000. – № 1. – С. 4-9.
9. Політологія. Підручник /За загальною ред. проф. Кременя В. Г.. – Харків, 2001. – 640 с.

Тема 4. Політичні режими (2 год)

План

1. Поняття політичного режиму та фактори, що впливають на його формування.
2. Основні риси демократичного політичного режиму
3. Авторитаризм та авторитарний режим: поняття, основні риси.
4. Тоталітаризм та тоталітарний режим: поняття та основні риси.
5. Політичний режим в Україні на сучасному етапі.

Теми доповідей та рефератів

1. Історія фашизму в Європі.
2. Природа і сутність сталінізму.
3. Плюралізм як основа досягнення демократичних цінностей (свободи, рівності, справедливості).
4. Фактори, що сприяють формуванню тоталітаризму в сучасних умовах.

Рекомендована література

1. Штанько В.І., Чорна Н.В., Т.Г. Авксентьєва, Тихонова Л.А. Політологія., 2-е вид., перероб та доп. – К., 2007.-288с.
2. Погорілий Д.Є. Політологія. Кредитно-модульний курс. – К., 2008. - 432с.
3. Політологія. Підручник. За ред. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с.
4. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2001. – 528 с.
5. Долженков О. Сутність політичного режиму України // Нова політика. – 2000. – № 2. – С. 9-11.
6. Іваницька О. П. Тоталітаризм: історіографічний аспект // Наукові записки. Сер. Історія. – ВДПУ ім. М. Коцюбинського. –Вінниця, 2001. –Вип. 3. – С. 202-206.
7. Політологія. Підручник /За загальною ред. Проф. Кременя В. Г.. – Харків, 2001. – 640 с.

Тема 5. Політичні партії й партійні системи (2 год)

План

1. Громадські рухи, об'єднання та організації.
2. Історія виникнення та сучасні концепції політичних партій.
3. Політичні партії: сутність та основні підходи до класифікації.
4. Партійні системи сучасності та їх типологія.
5. Етапи становлення партійної системи України. Електоральна стратегія сучасних українських партій.

Теми доповідей та рефератів

1. Політичні партії в Україні: історія та сучасність
2. Демократія та багатопартійність
3. Охарактеризуйте діяльність політичних партій в європейських країнах (на вибір) на сучасному етапі.
4. Економічні основи багатопартійності.

Рекомендована література

1. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2001. – 528 с.
2. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія Навч. Посібник. – К., 2004.
3. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
4. Новий Закон “Про політичні партії в Україні” // Політичний календар. – 2001. – № 4. – С. 45.
5. Примуш М. Політичні партії та їх фінансова діяльність // Нова політика. – 2000. – № 2. – С. 17-24.
6. Брегеда А. Ю. Основи політології. – К., 1997.
7. Громадські об'єднання: їх роль у суспільно-політичному і соціально-економічному житті України. – К., 1997. – 193 с.

Тема 6. Демократія в політичному житті суспільства (2 год)

План

1. Демократія як гуманістична цінність, процес, спосіб організації і функціонування.
2. Принципи, атрибути та форми демократії. Вибори. Референдум (Конституція України 1996 р.).
3. Сутність та типи виборчих систем. Технологія виборчого процесу.
4. Парламентаризм як основа демократії: його види та функції (Конституція України 1996 р.).

Теми доповідей та рефератів

1. Парламентаризм Великобританії.
2. Політичний плюралізм і демократія.
3. Демократія, свобода, рівність і справедливість.

56. Причини утворення політичних партій та громадсько-політичних рухів.
57. Суспільно-політичні рухи як форма вияву політичної активності громадян.
58. Громадські об'єднання та громадсько-політичні рухи як основа громадянського суспільства, їх типологія та функції.
59. Стадії розвитку суспільно-політичного руху.
60. Партійна система та її типологія.
61. Становлення багатопартійності в Україні в 80-90-х рр. ХХ ст.
62. Особистість як суб'єкт політики.
63. Світогляд і життєва позиція особистості.
64. Політична соціалізація особи, її результати та фактори.
65. Стадії політичної соціалізації особи.
66. Типи особистості як результат політичної соціалізації особи (Є.Вятр).
67. Політична імобільність як вид політичної поведінки особи.
68. Права людини і громадянина. Конституція України 1996 р. про права громадян.
69. Формальне та неформальне лідерство.
70. Престиж, авторитет, статус особи.
71. Політичне лідерство, його типологія та характеристика.
72. Характерні риси політичного лідера. Рейтинг лідера.
73. Політичний імідж.
74. Політична еліта та її типологія.
75. Електоральна форма політичної діяльності.
76. Типи політичної поведінки та політичної участі.
77. Поняття та типологія політичної діяльності.
78. Конформізм як вид політичної поведінки особи.
79. Теорії лідерства (З.Фрейд, Ф.Ніцше, К.Маркс, М.Вебер та інші).
80. Політична свідомість, її рівні та характеристика.
81. Політична ідеологія та її структура.
82. Світові політико-ідеологічні доктрини (лібералізм, консерватизм, марксизм та соціал-демократія, екстремізм).
83. Політична культура, її структура, види.
84. Економічна політика, її мета та характеристика.
85. Соціальна політика держави та види соціальної допомоги.
86. Зовнішня політика, її основні цілі та засоби.
87. Основні напрями національної безпеки.
88. Дипломатія як основна форма зовнішньої політики.
89. Міжнародні організації, історія виникнення та характеристика.
90. ООН, НАТО: історія виникнення та сучасність.
91. Міжнародна політика і міжнародні відносини.
92. Україна в міжнародному світі.
93. Соціальні конфлікти, їх ознаки. Конфліктна ситуація та види конфліктуючих сторін.
94. Політичні конфлікти, їх типологія та характеристика, стадії розвитку.

19. Конституція П. Орлика, її загальна характеристика.
20. Програма українського національного відродження в документах Кирило-Мефодіївського товариства, працях І. Франка, М. Драгоманова.
21. Ідеї М. Грушевського з проблем українського державотворення
22. Види влади та їх характеристика.
23. Структурні елементи влади та їх характеристика.
24. Політична влада: природа та легітимність, функції.
25. М. Вебер про типи легітимної політичної влади.
26. Характеристика законодавчої, виконавчої та судової влади (Конституція України 1996 р.).
27. Особливості політичної влади в сучасній Україні.
28. Шляхи досягнення політичної влади.
29. Держава, її ознаки та функції, державні органи.
30. Концепції походження та сутності держави.
31. Основні форми державного правління: монархія, республіка.
32. Основні форми державно-територіального устрою (унітарна, федерація, конфедерація).
33. Конституція України про основні засади державності (1996 р.).
34. Державний устрій незалежної України (Конституція України 1996 р.).
35. Правова держава та її принципи.
 36. Національна політика, її принципи та характеристика.
 37. Національний характер та національна ідея в політиці.
 38. Нації як суб'єкт політики. Національні відносини.
 39. Націоналізм, його негативні та позитивні аспекти. Шовінізм.
 40. Вирішення національного питання в Україні (Конституція України 1996 р.).
 41. Політична система суспільства, її структура та характеристика.
 42. Типологія та функції політичної системи.
 43. Політичний режим, його ознаки та особливості.
 44. Авторитарний політичний режим.
 45. Ознаки тоталітарного політичного режиму.
 46. Фашизм, його риси та історія виникнення
 47. Демократичний політичний режим та його характеристика.
 48. Парламентаризм як основа демократії: його види та функції (Конституція України 1996 р. про Верховну Раду України).
 49. Імперативний та вільний мандат, депутатський імунітет, імпичмент.
 50. Демократія та її форми, їх характеристика.
 51. Принципи демократії, ідея народного суверенітету.
 52. Виборча система незалежної України.
 53. Виборча система та її різновиди (мажоритарна, пропорційна та змішана).
 54. Президент України – глава держави, гарант державного суверенітету. Вибори Президента України.
55. Політичні партії, їх класифікація та функції (Закон України «Про політичні партії», Конституція України 1996 р.).

4. Права особи – основа демократичного суспільства.

Рекомендована література

1. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2001.
 2. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія Навч. Посібник. – К., 2004
3. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
4. Політологічний словник. – К., 1997. – 400 с.
5. Григорчук М. Демократія та політична культура // Вісник Укр. Акад. Державного управління при Президентові України. – 2001. – № 2. – Ч. 1. – С. 224-228.
6. Погорілко В. Основні засади теорії безпосередньої демократії // Право України. – 2001. – № 8. – С. 26-32.
7. Примуш М. Демократія і багатопартійність // Політика і час. – 2001. – № 2. – С. 65-71.
8. Селіванов В. Парадокс свободи і демократії // Віче. – 2000. – № 12. – С. 67-85.

Тема 7. Політична еліта і лідерство (2 год)

План

1. Політична соціалізація особи як складовий процес політичної культури.
2. Функції і типологія політичного лідерства. Харизматичне, традиційне та демократичне лідерство за Максом Вебером.
3. Сутність політичного елітаризму. Політична еліта у структурі влади.
4. Проблеми становлення політичної еліти та інституту політичного лідерства в Україні.

Теми доповідей та рефератів

1. Політичні лідери та політичне лідерство у ХХ ст.
2. Політична еліта і демократія.
3. Лідери в історії України.
4. Права людини (Конституція України 1996 р. про права людини)
5. Підготувати доповідь на тему: “Політичний портрет лідера” (на вибір).

Рекомендована література

1. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2001. – 528 с.
2. Політологічний словник. – К., 1997. – 400 с.
3. Уткін Є. Нова генерація управлінської еліти // Урядовий кур'єр. – 2000. – 7 вересня. – С. 4.
4. Наумкіна С., Чемкова С. Політичне лідерство як суспільне явище // Нова політика. – 2000. – № 2. – С. 50-53.
5. Кухта Б. Феномен політичного лідера. Історичні силуети на тлі епох. – Львів, 2000. – 232 с.

6. Політологія. Підручник /За загальною ред. Проф.. Кремень В. Г.. – Харків, 2001. – 640 с.

Тема 8. Основні політичні течії та їх доктрини

План

1. Лібералізм та неолібералізм.
2. Консерватизм та неоконсерватизм.
3. Соціалістичні політичні ідеї.
4. Екстремізм (правий та лівий).

Теми доповідей та рефератів

1. Історія і сучасний стан українського лібералізму.
2. Роль ідеології націоналізму в утворенні незалежної України.

Рекомендована література

1. Штанько В.І., Чорна Н.В., Т.Г. Авксентьева, Тихонова Л.А. Політологія., 2-е вид., перероб та доп. – К., 2007.-288с.
2. Погорілий Д.С. Політологія. Кредитно-модульний курс. – К., 2008. - 432с.
3. Політологія. Підручник. За ред.. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с.
4. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2008.
5. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія Навч. Посібник. – К., 2004.
6. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.

Тема 9. Етнополітика і національні відносини

(2 год)

План

1. Народ і нація як суб'єкти політики.
2. Зміст та сутність національної політики в житті суспільства.
3. Національна політика незалежної України.

Теми доповідей та рефератів

1. Національно-державна символіка України: походження, традиції, доля.
2. Суть і риси культури міжнародного спілкування, шляхи її формування.
3. У чому суть великодержавного шовінізму, расизму, націоналізму, фашизму з точки зору вирішення національного питання?
4. Що таке ментальність?
5. Підготувати доповідь на тему: „Національна держава в програмах політичних партій України».

Рекомендована література

1. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2001. – 528 с.
2. Канак Ф. Національна ідея у її втіленнях // Розбудова держави. – 1998. -

вищих органів державної влади, що складається під впливом історичних, географічних, соціокультурних та інших умов розвитку.

Федерація - союзна держава, що складається з територіальних утворень, наділених певною політичною і юридичною самостійністю, внаслідок чого вони володіють деякими ознаками державності.

Фемінізм - ідеологія, що обґрунтовує рівні людські права жінок з чоловіками, та рух, що базується на цій ідеології і вимагає рівних соціальних та політичних можливостей для жінок.

Форма держави — певний спосіб організації і функціонування вищих органів державної влади, що складається під впливом історичних, географічних, соціокультурних та інших умов розвитку.

Функції зовнішньої політики - реалізація стратегічних завдань держави через вироблення і здійснення відповідних напрямків зовнішньої політики.

Футурологія - теоретичні та прикладні дослідження майбутнього соціального й політичного розвитку держав і народів.

Екзаменаційні питання з курсу „Політологія”

1. Політологія як наука, її предмет та об'єкт дослідження.
2. Категорії та функції політології.
3. Види політики за її функціонуванням.
4. Взаємовідносини політології з іншими науками.
5. Основні питання, які досліджує політологія.
6. Політика як соціальне явище та її структура.
7. Суб'єкти і об'єкти політики.
8. Періодизація розвитку політичних знань.
9. Визначення найкращої „ідеальної” форми управління (Платон).
10. Розвиток політичної думки в Стародавній Греції (Сократ, Аристотель).
11. Розвиток політичних поглядів у Стародавньому Китаї (конфуціанство, легізм, даосизм, моїзм).
12. Розвиток політичних поглядів у Стародавній Індії (закони Ману, „Артхашастра”).
13. Обґрунтування теологічної теорії політичної влади в епоху Середньовіччя (А.Августин, Ф.Аквінський).
14. Розвиток ідей про правову державу та громадянське суспільство в поглядах філософів (І.Кант, Г.Гегель).
15. Розвиток гуманістичних начал в політичній теорії Нового часу (Т.Гоббс, Д.Локк, Ж.-Ж.Руссо).
16. Розвиток політичних поглядів в ХІХ –ХХ ст. (теорія еліт, марксизм, ідеї демократії).
17. Г.Моска та В.Парето про формування еліти в суспільстві.
18. Розвиток політичних ідей в Київській Русі.

відповідно до своїх інтересів, впливає на політичну поведінку інших суб'єктів, викликає своїми діями ті чи інші зміни в політичній системі.

Судова влада - відповідно до теорії поділу влади самостійна та незалежна гілка публічної влади (нарівні із законодавчою та виконавчою). Її головними інститутами є суди різного рівня (в Україні - від Верховного до районних), а також різної компетенції (арбітражні, загальні, спеціалізовані, Конституційний Суд), які разом утворюють *судову систему* держави. Їх головною функцією є відправлення правосуддя. Судова влада здійснюється шляхом провадження конституційного, цивільного, адміністративного та кримінального *судочинства*.

Суспільно-політичний рух - форма суспільно-політичної активності громадян, спрямована на захист їхніх інтересів або на вирішення певної суспільно значимої проблеми.

Тероризм - суспільно небезпечні насильницькі діяння, крайня форма політичного екстремізму, що звертається до систематичного насильства і залякування, політичних вбивств, провокацій, масових фізичних розправ над невинними людьми, які належать до спільноти "політичного противника". Мета терористів - дестабілізація суспільства, підриг політичного ладу, ослаблення держави та інші амбітні політичні цілі. У багатьох випадках тероризм є зброєю боротьби "слабких" проти "сильних", що не відміння його злочинного й аморального характеру.

Тоталітаризм - тип політичного режиму, за якого держава, очолювана єдиною партією, прагне контролювати не лише всі сфери суспільного життя, але й особисте життя громадян, домагаючись від них масової підтримки і відданості єдиній, нав'язаній згорі ідеології.

Унітарна держава - єдина держава, територіально-адміністративні одиниці якої не мають свого власного суверенітету і політичної самостійності.

Уряд - а) найвищий орган виконавчої *влади*, що здійснює державне керівництво та управління, базуючись на рішеннях законодавчої влади та своїх власних постановках, має право законодавчої ініціативи, забезпечує дотримання законів; б) вищі органи державної влади в дихотомічному протиставленні: народ - уряд.

Участь політична - а) форма активної поведінки громадян у сфері політики; б) дії пересічних громадян, які намагаються впливати на прийняття владою політичних рішень або на вибір політичних лідерів.

Фашизм - ідеологія і політична практика, що ґрунтується на сукупності міфологічних та ірраціональних ідей і вірувань: расової виключності, антидемократизму, антикомунізму, антисемітизму, сповідує ідеали вождизму й етатизму, обґрунтовує прагнення до територіальної експансії.

Форма держави — певний спосіб організації і функціонування

№7/8. С.40-47.

3. Павловський М. Національна ідея і національні інтереси – стратегія порятунку України // Молодь України. – 1998. – 19 листопада.
4. Політологія. Підручник. За ред. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с
5. Політологія: лекційний курс і практикум. Навчальний посібник. – Тернопіль, 2009. – С.315.

Тема 10. Міжнародна політика і політичні аспекти глобальних проблем сучасності (2 год)

План

1. Міжнародна політика та міжнародні відносини як цілісна система.
2. Механізм зовнішньої політики держав. Міжнародне право.
3. Міжнародні організації: сутність та типологія.
5. Україна у системі міжнародних відносин та її місце в сучасному геополітичному просторі. Основні напрями та пріоритети зовнішньої політики України.

Теми доповідей та рефератів

1. Україна як член ООН: історія і сучасні проблеми
2. Міжнародні організації та їх вплив на міжнародні політичні відносини.
3. Моделювання системи міжнародних політичних відносин та процес їхнього врегулювання.
4. Концепція національної безпеки і національний інтерес.
5. Роль України у формуванні сучасної системи європейської та міжнародної безпеки.
6. Роль міжнародної та зовнішньої політики у вирішенні глобальних проблем.

Рекомендована література

1. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2001.
 1. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія Навч. Посібник. – К., 2004.
 3. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
 4. Політологія. Підручник. За ред. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с
 5. Смолій В. Культура миру для сучасного світу // Політична думка. – 1999. – № 1/2. – С. 141-144.
 6. Шепелев М. Проблеми геоекономічної безпеки в контексті процесів глобалізації // Людина і політика. – 2001. – № 5. – С. 49-57.
 7. Пирожков С. Українські пріоритети в геополітиці // Віче. –2000. – № 5. – С. 45-51.
 8. Геополітичне становище України на межі ХІХ – ХХ ст. // Історія України. – 2001. – Верес. – № 36. – С. 1-4.
 9. Циганкова Т. М., Гордєєва Т. Ф. Міжнародні організації. Навч. посібник. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К., КНЕУ, 2001. – 340 с.

10. Павленко Ю. Україна у світовому цивілізаційному процесі // Вісник Націон. академії наук України. – 2002. – № 3. – С. 18-26.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Тема 1. Історія світової політичної думки

План

1. Історичні передумови виникнення політичної думки в стародавні часи та епоху античності.
2. Соціально-політичні погляди у період Середньовіччя, в епоху Відродження та Просвітництва.
3. Політичні вчення в XIX – XX ст. Сучасні концепції про політику.

Теми доповідей та рефератів

1. Проблеми управління державними справами у поглядах Конфуція.
2. Вплив церкви на формування політичних поглядів у період Середньовіччя.
3. Підготуйте доповідь на тему: “Роль Н. Макіавеллі в розвитку політичної науки”.
4. Вплив поглядів соціалістів на формування соціально-політичної думки в XVIII-XIX ст.

Рекомендована література

1. Штанько В.І., Чорна Н.В., Т.Г. Авксентьева, Тихонова Л.А. Політологія., 2-е вид., перероб та доп. – К., 2007.-288с.
2. Погорілий Д.С. Політологія. 100 питань – 100 відповідей. – К., 2008. – 232с.
3. Політологія. Підручник. За ред. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с.
4. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2001. – 368 с.

Тема 2. Розвиток політичної думки в Україні

План

1. Владні взаємини та суспільно-політична думка Київської Русі.
2. Суспільно-політичні засади козацтва. Державотворча діяльність Б.Хмельницького.
3. Становлення і розвиток української політичної думки в XIX – XX ст.

Теми доповідей та рефератів

1. Конституція П.Орлика та її роль в розвитку політичної думки в Україні.
2. Українська ідея у поглядах М. Костомарова, М. Гулака, Т. Шевченка про шляхи відродження України.
3. Чому Запорозьку Січ називають Козацькою Християнською Республікою?
4. Підготуйте доповідь на тему: “Політичні погляди і політична програма М. Драгоманова”.
5. Охарактеризуйте погляди М. Грушевського на проблеми українського

обираються населенням на певний визначений строк.

Референдум — всенародне голосування з важливих питань державного і суспільного життя, як правило, заради остаточного їх вирішення.

Рівність політична - демократичний принцип рівності людей, що увійшов до конституцій усіх демократичних країн. Передбачає рівність усіх громадян перед законом, рівну міру відповідальності за однакові дії, недопущення будь-яких привілеїв, з одного боку, та дискримінації, з іншого.

Свідомість політична - сукупність почуттєвих і раціональних, емпіричних і теоретичних, ціннісних і прагматичних, усвідомлених та підсвідомих уявлень про політичне життя.

Світова війна - воєнний конфлікт, у який втягуються групи держав, що переслідують глобальні цілі.

Свободи політичні - конституційно забезпечені можливості громадян захищати свої права та інтереси у визначеному законом порядку (проводити зібрання, заявляти протест, засновувати громадські організації, здійснювати волевиявлення на виборах тощо).

Символи політичні - чуттєво-наочні або абстрактні засоби, що уособлюють націю, політичну систему, політичні режими та інститути.

Система політична - цілісна впорядкована сукупність політичних інститутів, політичних ролей, стосунків, процесів, політико-правових норм, політичної культури, за допомогою яких здійснюється влада, забезпечується соціальна і політична стабільність.

Соціал-демократизм - ідейно-політична течія, що відмовилась від ідей класової боротьби та пролетарської революції і стала покладатися на еволюційний рух у напрямку все більшої соціальної справедливості та рівних можливостей громадян.

Соціалізація політична - форма взаємодії політично організованої спільноти й індивіда, внаслідок якої людина засвоює притаманні даному суспільству політичні цінності, переконання, моделі поведінки.

Соціальна держава — ліберально-демократична держава, *соціальна політика* якої спрямована на забезпечення прожиткового мінімуму для кожного члена суспільства, ліквідацію бідності та знедоленості шляхом соціального страхування.

Соціальна нерівність - неоднакове володіння людьми деякими важливими матеріальними і духовними благами, від яких залежить суспільний статус і життєві можливості сімей та окремих індивідуумів.

Соціальна політика — політична та управлінська діяльність державних і громадських структур, спрямована на вироблення й реалізацію комплексу заходів щодо розвитку соціальної сфери, задоволення соціальних потреб суспільних груп та індивідів.

Суб'єкти міжнародних відносин - сторони, що взаємодіють у міжнародних відносинах.

Суб'єкт політики — особистість, організація чи суспільна група, яка постійно і відносно самостійно бере участь у політичному житті

людини.

Представницька демократія - політичний лад, що базується на принципі делегування громадянами своїх повноважень обраним на певний час представникам, які репрезентують їхні інтереси, приймають рішення від їх імені і підзвітні їм; форма народовладдя, що передбачає опосередкований вплив громадян на управління державою.

Президентська республіка — форма врядування, за якої президент обирається всенародно і є главою держави та виконавчої влади; він формує й очолює уряд. Законодавча влада належить парламенту і діє незалежно.

Принцип абсолютної більшості - правило, що вимагає отримання прихильниками певного рішення більше, ніж 50% відсотків голосів (50% + 1 голос).

Принцип кваліфікованої більшості - правило, що вимагає отримання прихильниками певного рішення переконливо великої (зазвичай 2/3 або 3/4) частки голосів заради того, щоб легітимність прийнятого рішення ні в кого не викликала сумнівів. Найпоширеніший варіант кваліфікованої більшості - конституційна більшість, що застосовується при прийнятті конституції та внесенні поправок до неї.

Прогнозування політичне - процес розробки прогнозів у сфері політичних і владних відносин.

Пропорційна виборча система - такий порядок голосування і розподілу парламентських місць, за якого вибори проводяться тільки в багатомандатних виборчих округах (загальнонаціональних або регіональних), а виборці голосують не за конкретну особу, а за запропоновані партіями списки кандидатів і за партійні програми. Мандати розподіляються у пропорції до отриманої кожною партією голосів, що забезпечує справедливість представництва найрізноманітніших інтересів і дає змогу малим партіям нарощувати свій потенціал.

Процес політичний — функціональна характеристика політичної системи, зміст якої визначається виконанням суб'єктами влади своїх специфічних ролей і функцій.

Пряма демократія - система врядування, за якої правом і обов'язком усіх громадян є участь у прийнятті важливих політичних рішень, управління державою.

Психологія політична - практична свідомість людей, що віддзеркалює конкретні, чуттєво зафіксовані факти їхнього політичного досвіду та оцінку цих фактів.

Режим політичний — сукупність реально вживаних (на відміну від формальних) форм і методів політичного панування, які визначають характер відносин між владою і народом, рівень правової захищеності особи, виявляють ставлення владних структур та окремих осіб при владі до правових основ своєї діяльності.

Республіка - найбільш поширена в сучасному світі форма врядування, за якої найвища державна влада здійснюється виборними органами, що

державотворення. У яких творах вони викладені?

Рекомендована література

1. Штанько В.І., Чорна Н.В., Т.Г. Авксентьєва, Тихонова Л.А. Політологія., 2-е вид., перероб та доп. – К., 2007.-288с.
2. Політологія. Підручник. За ред. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с.
3. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2001. – 528 с.
4. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
5. Гордієнко М. Концепція політичної еліти В. Липинського як фактор національно-державної ідентичності України // Нова політика. – 1998. – № 2. – С. 44-48.
6. Гуржій О. І. Українська козацька держава в другій половині XVII – XVIII ст.: кордони, населення, право. – К., 1996. – 222 с.
7. Кресіна І. О., Кресін О. В. Гетьман Пилип Орлик і його Конституція. – К., 1993. – 80 с.

Тема 3. Політична культура як відображення ідейного життя.

Політична ідеологія

План

1. Структура політичної культури, типи та основні функції.
2. Політична свідомість та її соціальна роль в життєдіяльності суспільства. Політична ідеологія як стрижень політичної культури.
3. Суть політичної етики та моральні критерії політичної діяльності.
4. Основні ідейно політичні доктрини (лібералізм, консерватизм, марксизм, соціал-демократія., екстремізм).

Теми доповідей та рефератів

1. Особливості масової політичної психології.
2. Основні аспекти взаємодії національної духовності і світової культури.
3. Історія виникнення та розвитку соціал-демократії.
4. Значення політичних символів.
5. Пояснити, в чому полягала суть комуністичної ідеології в колишньому СРСР?
6. Характеристика протестних форм політичної участі: демонстрації, страйки, бунт, бойкот, політичний анекдот.

Рекомендована література

1. Штанько В.І., Чорна Н.В., Т.Г. Авксентьєва, Тихонова Л.А. Політологія., 2-е вид., перероб та доп. – К., 2007.-288с.
2. Погорілий Д.Є. Політологія. Кредитно-модульний курс. – К., 2008. - 432с.
3. Політологія. Підручник. За ред. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с.
4. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2008.
5. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія Навч. Посібник. – К., 2004.
6. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
7. Проскуріна О. Політична культура і соціальна дійсність // Нова політика. – 2000. – №2. – С. 63-65.

8. Головатий М. Ф. Мистецтво політичної діяльності: Навч. посіб. – К., 2002. – 176 с.

Тема 4. Політичні конфлікти та шляхи їх подолання

План

1. Поняття політичного конфлікту, причини і джерела їх виникнення.
2. Типологія політичних конфліктів та їх характеристика.
3. Основні методи врегулювання конфліктів: консенсус, компроміс, уникнення конфліктів, посередництво, переговори.

Теми доповідей та рефератів

1. Динаміка політичних конфліктів у ХХ ст..
2. Політичний тероризм та політичний терор у ХХІ ст..
3. Політичний інтерес як передумова виникнення конфлікту.
4. Озброєне насильство та військово-силове примушення у врегулюванні політичного конфлікту.
5. Міжнародні і локальні політичні конфлікти, їх особливості.
6. Основні шляхи досягнення національної та соціальної злагоди в українському суспільстві.

Рекомендована література

1. Політологія. Посібник для студентів / За ред. О. В. Бабкіної та ін. – К., 2001.
2. Гелей С.Д., Рутар С.М. Політологія Навч. Посібник. – К., 2004.
3. Шляхтун П.П. Політологія. – К., 2002.
4. Політологічний словник. – К., 1997. – 400 с.
5. История войн и конфликтов: В 2 т./ Сост. В.Резько.- Минск: ООО «Харвет», 1997.
6. Політологія. Підручник. За ред. М.М.Вегеша.- К., 2008. – 384с
7. Перепелиця Г. Природа конфліктів у посткомуністичному світі // Політична думка. – 2000. - №1. – С.89-100.

Політологічний словник

Абсентеїзм - ігнорування громадянами виборів та інших форм народного волевиявлення, їхня неучасть у громадському й політичному житті.

Автономія - обмежена політична, адміністративна й/або культурна самостійність частини держави, населення якої володіє спільними, найчастіше етнокультурними ознаками.

Авторитаризм — тип політичного режиму, який, на перший погляд, допускає ідеологічний плюралізм та багатопартійність, а насправді влада перебуває в руках вузького кола осіб або диктатора, підтримується силою та вибірковими репресіями і фактично є не обмежена законом.

Анархія - стан владних відносин, за якого еліта втрачає контроль за перебігом подій у суспільстві, а народ перестає вважати її охоронцем важливих суспільних вартостей.

Парламентська фракція - організована група депутатів парламенту чи органів місцевого самоврядування (легіслатур), які належать до однієї або кількох, близьких за своїми цілями політичних партій, які прагнуть дотримуватися в колегіальному органі спільної політичної лінії й досягнути певних результатів.

Партійна система - організований за участю партій механізм здобуття і реалізації політичної влади.

Партія політична - один із найсуттєвіших структурних елементів політичної системи демократичних країн, відносно стійка політична організація, що створюється певними групами громадян задля участі в здійсненні влади.

Партія правляча („партія при владі“) у демократичних системах - партія, що перемогла на виборах, має більшість місць у парламенті за умов парламентської форми державного правління, формує уряд на чолі з Прем'єр-міністром, який, зазвичай, є її лідером.

Плюралізм політичний — наявність та інституціалізована представленість різноманітних позицій суб'єктів політичного процесу.

Поведінка політична - та чи інша форма практичної взаємодії соціального суб'єкта з політичним середовищем, через які він виражає своє ставлення до політичної або всієї суспільної системи й інших соціальних об'єктів. Може бути активною або пасивною, виражатись у політичній заінтересованості та участі, або, навпаки, в політичній байдужості та неучасті.

Політика - суспільна діяльність, спрямована на здобуття і здійснення влади, прийняття і виконання владних рішень, формування органів влади та здійснення впливу на них. Визначення політики варіюються в залежності від теоретичного підходу до її аналізу.

Політологія (політична наука) - галузь знань, що поєднує вивчення змісту й інституційно-організаційних форм політичної діяльності, аналізує та прогнозує способи взаємодії учасників політичного процесу.

Права людини - поняття, що характеризує становище людини в її стосунках із державою, наявність можливостей для реалізації її домагань. Права людини мають природний і невідчужуваний характер і, згідно з сучасними уявленнями, гарантують людині особисту свободу, безпеку й недоторканність, оберігають її людську гідність, а також поширюються на її потреби та інтереси в соціально-економічній, політичній і культурній сферах.

Правова держава - форма організації і діяльності публічно-політичної влади, яка функціонує згідно з принципом верховенства права, за якої діють усталені правові норми, встановлені у визначеному конституцією порядку, гарантуються права і свободи людини, владні структури не втручаються у сферу громадянського суспільства.

Правові норми - а) загальнообов'язкові норми (насамперед, закони), що встановлюються і санкціонуються державою; б) норми, що є вираженням загальної волі народу й узгоджуються з принципом пріоритетності прав

або іншим шляхом.

Національний суверенітет - повновладдя нації, оволодіння нею усіма можливостями розпоряджатися власною долею.

Національні інтереси у зовнішній політиці - мотиви міжнародної діяльності держави, які пов'язуються з основними потребами її громадян та/або проголошуються пріоритетними цінностями, захист, збереження і примноження яких є істотними для існування даної держави.

Нація - модерна етнополітична спільнота, якій притаманний високий рівень консолідації та самоусвідомлення, спільна культура, включеність в політичне життя, наявність або прагнення до утворення власної держави.

Нація політична - державний народ, національна ідентичність якого формується на підставі громадянства, належності до певної держави, схвалення її найголовніших політичних цінностей.

Нелегітимна еліта - політична еліта, яка здійснює владу без згоди мас, переважно методами насильства і примусу.

Номенклатура - партійна і державна командно-адміністративна верхівка, яка забезпечує керівництво політичним і суспільним життям на основі ієрархічності, закритості, заідеологізованості; коло посадових осіб, призначення яких відбувається шляхом "просіювання" списків кандидатів на предмет лояльності системі.

Олігархія - форма врядування, за якої влада перебуває в руках невеликої й нерепрезентативної групи, що здійснює правління у своїх власних інтересах, ігноруючи інтереси загальносуспільні; політичне панування невеликої групи можновладців.

Омбудсмен (уповноважений з прав людини) - спеціальна посадова особа, що стежить за дотриманням прав людини. Омбудсмена обирають або призначають владні органи (в Україні - Верховна Рада), а в деяких країнах - також приватні особи й громадські об'єднання.

Опозиція — будь-яка політично організована група, що протистоїть уряду, критикує його і прагне здобути владу; легальна (узаконена) та активно діюча опозиція - одна з головних ознак демократичного ладу.

Парламент - загальна назва найвищого представницького й законодавчого органу влади в демократичних державах, *депутатів* до якого обирає народ (частину його членів — сенаторів тощо - в деяких країнах призначають). Назви парламентів в окремих країнах різняться (Сейм, Національні збори, Конгрес, Верховна Рада). Внутрішній організації парламентів також притаманні значні відмінності, але принципи і зміст їхньої діяльності в демократичних країнах в основному однакові.

Парламентська форма врядування - така форма організації найвищих органів державної влади, за якої уряд (Кабінет міністрів на чолі з Прем'єр-міністром) формується парламентом і є йому підзвітний. Існує у двох різновидах: парламентська республіка (ФРН, Італія) та парламентська монархія (Великобританія, Швеція, Японія). Главою держави, що виконує представницькі та консолідаційні функції, маючи мінімальний обсяг реальної влади, відповідно є президент та монарх (король, імператор).

Багатонаціональна держава — держава, в якій, окрім заголовної нації, проживає певне число інших народів на своїй етнічній території.

Багатопартійність - основна форма політичного плюралізму, що забезпечує змагальність при здобутті і здійсненні влади в демократичних суспільствах.

Бігейвіоризм - один з методів політичної науки та її напрям, що панував у США з кінця 20-х -початку 30-х років і до кінця 60-х років. Бігейвіоризм заперечує цінність загальних теорій та зосереджується на опрацюванні технічних прийомів прикладного дослідження політики, зокрема неформальних аспектів державного управління.

Бюрократизм - сукупність негативних явищ у діяльності апарату управління, певна система викривлених суспільних відносин між управліннями і рештою населення.

Вето (заборонне або відкладальне) - акт глави держави, верхньої палати парламенту чи іншого наділеного цим правом органу (наприклад, Ради безпеки ООН) щодо призупинення введення в дію або заборону на впровадження певних законів і постанов.

Виборча кампанія - комплекс заходів і процедур формування державних та громадських виборних органів.

Виборча система - сукупність встановлених законом правил організації та проведення політичних виборів, критеріїв і способів визначення їх результатів. Розрізняють *мажоритарну, плюральну, пропорційну та змішану виборчі системи*.

Влада політична - здатність суспільних груп та індивідів, які їх представляють, впроваджувати в суспільне життя рішення, що виражають їхню волю.

Внутрішня політика держави — діяльність державних органів, установ, правлячих партій, спрямована на узгодження інтересів та задоволення потреб суспільних груп і спільнот, на стабільний розвиток або перетворення усіх сфер суспільства. Об'єктами внутрішньої політики різною мірою є виробництво й розподіл, охорона громадського порядку і гарантування державної безпеки, охорона здоров'я, освіта, культура тощо.

Геополітика - вчення про закономірності взаємозв'язку політики та географічних факторів життєвого простору.

Глобалізація - процес універсалізації світу, кількісного зростання й інтенсифікації політичних, економічних, соціальних, культурних зв'язків і стосунків держав світу, створення щільно пов'язаної глобальної системи співжиття держав і народів.

Громадська думка - публічно висловлене ставлення великих груп людей до суспільних справ: проблем розвитку політичної системи, економіки, освіти тощо.

Громадянин — політично-правовий статус особи, яким вона наділена в стосунках з державою та суспільством і який є підставою для володіння нею певними правами та обов'язками, що визначаються конституцією та

законами.

Громадянське суспільство - сфера спілкування й солідарності, спонтанної самоорганізації і самоврядування вільних індивідів на основі добровільно сформованих асоціацій громадян, яка захищена необхідними законами від прямого втручання і регламентації з боку держави.

Декларація про державний суверенітет України - політично-правовий документ, що проголосив верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади України на всій території республіки, право українського народу на володіння, користування і розпорядження національним багатством.

Демографічна політика - комплекс програмних установок, соціально значимих цілей та практичної діяльності державних інституцій, спрямованих на регулювання процесів відтворення населення, чисельності регіональних, етнічних та інших спільнот, формування суспільно необхідного трудового потенціалу, захист материнства і дитинства, управління міграційними процесами.

Демократія (букв. **народовладдя**) - політичний режим, форма правління, суспільний лад, що забезпечують управління суспільними справами за участю й в інтересах народу.

Депутат - виборний член представницького органу влади - парламенту чи зібрання нижчого рівня; уповноважена особа, що приймає рішення від імені й на користь своїх виборців.

Держава - а) структурована і правовим шляхом унормована суверенна суспільна (публічна) влада, що здійснює контроль над певною територією і виступає від імені всього суспільства при вирішенні внутрішніх і зовнішніх питань; б) політично організоване в межах визнаних кордонів суспільство з суверенною владою на чолі.

Державна політика - свідомо діяльність владних структур та органів державного управління, спрямована на регулювання суспільних відносин; спосіб суспільного врядування, що передбачає вироблення і здійснення політичних курсів і програм економічного, соціального та культурного розвитку.

Державний суверенітет — володіння державою всією повнотою влади в усіх сферах зовнішньополітичної діяльності, незалежність від інших держав чи їх об'єднань у визначенні чи здійсненні зовнішньої політики, непідпорядкованість будь-якій іноземній владі.

Державно-територіальний устрій - територіально-політична організація держави, політично-правовий статус її складових частин та принципи їх взаємовідносин з центральними органами влади і між собою.

Дисиденти — опозиційно налаштовані інтелігенти в колишніх комуністичних країнах, що намагалися в умовах заборони політичної опозиції якимось чином впливати на владу, зосереджуючись здебільшого на питаннях прав людини, свободи слова, розвитку національних мов і культур. Незважаючи на те, що дисиденти використовували переважно

рішень; напруженість, однак, не переростає у збройний конфлікт.

Міжнародні відносини — особливий тип суспільних відносин, що виходять за межі внутрішніх стосунків даної територіально визначеної держави; система міждержавних і недержавних взаємодій у глобальному, регіональному масштабі або на рівні двосторонніх відносин.

Мова державна - конституційно закріплена мова державних установ, вживання якої є обов'язковим для усіх державних службовців. Зазвичай нею є мова заголовної (*титольної*) нації. Вона є елементом спільної соціетальної культури *політичної нації*, що так чи інакше формується в кордонах кожної *національної держави* і служить засобом консолідації.

Мова політична — певним чином організована загальна мова, що найбільш активно використовується в політичних текстах.

Монархія - форма правління, за якої найвища державна влада повністю або частково належить одній особі, здійснюється за спадковим правом і не є похідною від якої-небудь іншої влади.

Націоналізм - рух нації до політичної незалежності, до власної державності, до забезпечення умов для збереження і розвитку своєї ідентичності і культури; ідеологія, що обслуговує цей рух, обґрунтовуючи пріоритетність національних інтересів, формулюючи цілі і цінності нації як колективного суб'єкта політичного процесу.

Національна безпека - стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Національна держава (за її внутрішньою структурою; в даному випадку термін вживають у строгому значенні) - політично організоване суспільство, в межах якого нація здійснює суверенітет над своєю територією, що означена загально визнаними кордонами. Окрім заголовної нації, у країні відсутні інші народи, що проживають на своїй етнічній території і мають певну форму власної державності або претендують на її створення.

Національна еліта — інтегрована сукупність еліт усіх суспільних сфер, об'єднаних прагненням втілити в життя національну ідею, утверджувати і розвивати національну державу, захищати національні інтереси.

Національна ідея - концентрований вираз уявлень нації про спосіб і головний напрям власного самоствердження, про свою специфіку (унікальність), своє місце серед інших народів і цінність для людської цивілізації.

Національна меншина - невідомітна національна або етнічна група, що виявляє почуття солідарності і не може захистити свої інтереси засобами мажоритарної демократії. Національне відродження - багатоступеневий процес інтенсифікації етнополітичного життя, "пробудження народів", що може зазнавати спадів і піднесення, і завершується, як правило, творенням національної держави.

Національне самовизначення - самостійне вирішення нацією своєї долі шляхом утворення власної незалежної держави, здобуття автономії

осіб, політичних і громадських діячів, спрямованих на використання ними службового становища задля особистого збагачення, здійснення протиправних діянь на користь інших осіб в особистих корисливих інтересах.

Культура політична - система стійких уявлень, орієнтацій, цінностей, позицій, зразків поведінки у взаємовідносинах влади і народу, які виявляються в діях учасників політичного процесу.

Легітимна еліта — політична еліта, яка реалізує владу, спираючись на широку підтримку народу, використовуючи методи переконання і компромісів.

Легітимність влади - стан, за якого правочинність влади визнається суспільством і міжнародним співтовариством; "узаконення" певного політичного режиму в свідомості людей.

Лібералізм — універсальна ідеологія, що ґрунтується на визнанні первинності прав і свобод особи та необхідності їх правового регулювання.

Ліві політичні партії і рухи — такі політичні організації, які пропонують радикальні суспільні зміни насамперед у напрямку розширення соціальної рівності. Це соціал-демократи, яких вважають ліво-центристами, а також соціалісти і комуністи. Серед останніх є лівоекстремістські організації, що проповідують класову та ідеологічну непримиренність, схвалюють збройні методи боротьби.

Лідер - член певної групи або цілого суспільства, за яким визнається право приймати відповідальні рішення в тій чи іншій ситуації; авторитетна особа, яка відіграє провідну роль в організації групи і регулює взаємостосунки між її членами.

Лідер неформальний - особа, що набула статусу лідера завдяки своїм особистим якостям.

Лідер політичний — особа, що має постійний пріоритетний вплив на окреме політичне об'єднання чи на все суспільство завдяки своїй участі в політиці.

Лідер формальний — особа, що набула статусу лідера завдяки керівній посаді, яку вона займає.

Мажоритарна виборча система — такий порядок проведення виборів та визначення їх результатів, за якого обраними до представницького органу вважаються кандидати, що отримали абсолютну більшість голосів.

Макіавеллізм — тип політичної поведінки, що виносить моральні критерії за рамки політичного вибору, сповідуючи принцип "мета виправдовує засоби".

Міжнародна безпека — стан відносин між державами і народами, який виключає порушення миру та створення реальної загрози розвитку людства.

Міжнародна криза - конфліктна ситуація, в якій задіяні життєво важливі інтереси суб'єктів міжнародної політики; події розвиваються швидко й непередбачувано; сторони мають обмежений час для прийняття

ненасильницькі, конституційні засоби, поширюючи інформацію ("самвидав"), пишучи індивідуальні та групові петиції, організовуючи культурологічні заходи та об'єднання, тоталітарний режим піддавав їх жорстоким репресіям.

Діяльність політична — специфічна форма активного ставлення людей до свого суспільного середовища, намагання його цілеспрямовано регулювати й змінювати за допомогою фактору влади.

Думка політична - сукупність поглядів, ідей, концепцій, що стосуються політичного життя людей і відображені в теоретичних працях, публіцистиці, історичних творах, релігійній і художній літературі.

Екологічна політика - політична й управлінська діяльність державних інституцій, спрямована на вироблення й реалізацію комплексу заходів щодо забезпечення гармонійної взаємодії людини і природи, охорони довкілля, раціонального та ощадливого використання природних ресурсів.

Екстремізм політичний - сповідування крайніх, надрадикальних поглядів та застосування насильницьких, у тому числі й неконституційних засобів у політичній боротьбі деякими суб'єктами політичного процесу (партіями, групами тиску тощо). Існує *правий* і *лівий* екстремізм. Однією з найнебезпечніших його форм на нинішньому етапі є *тероризм*.

Електорат - корпус виборців; сукупність громадян, які користуються активним виборчим правом.

Еліта - верства, суспільна меншість, представники якої володіють такими соціальними та інтелектуальними якостями, які дають їм можливість відігравати провідні ролі в усьому суспільстві або в окремих його сферах.

Еліта політична — суспільна верства, що бере участь у здійсненні влади, забезпечує збереження та відтворення політичних цінностей і політичної системи, займає провідні позиції в політичному житті.

Етнополітика в Україні - політична й управлінська діяльність державних інституцій, спрямована на відродження української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, гарантування етнічної, мовної та культурної самобутності національних меншин, досягнення міжнаціональної злагоди.

Етнос - народ, що є стійкою, історично сформованою спільнотою людей, яких єднає спільна територія, історичне минуле та належність до однієї культури. Може перебувати на різних рівнях консолідації та самоусвідомлення.

Законодавча влада - самостійна, а за деякими версіями теорії поділу влади - верховна гілка державної влади, призначення якої - ухвалювати нові і змінювати чинні закони, здійснювати контроль за їх виконанням. Законодавчий орган (парламент) у демократичних системах виконує також іншу важливу функцію - представництва інтересів громадян, а також бере участь у формуванні інших державних органів (виконавчих, судових), здійснює контроль за їх діяльністю.

Змішана (пропорційно-мажоритарна) виборча система - різновид виборчої системи, за якої частина мандатів представницького органу розподіляється за результатами голосування в мажоритарних одномандатних виборчих округах, а інша частина — за пропорційним принципом, що поширюється на результати голосування за партійними списками в одному або кількох багатомандатних округах. Діяла в Україні з 1997 року по 2006 р..

Змішана форма державного правління - спосіб організації державної влади, що поєднує ознаки президентської та парламентської форм правління. За задумом, мала поєднати силу та оперативність керівництва всенародно обраного глави держави (перевага президентської форми врядування) з відповідальністю уряду перед представницьким органом (перевага парламентських систем). У посткомуністичних країнах розрізняють президентсько-парламентський (Росія, Україна) та парламентсько-президентський (Польща) варіанти змішаної моделі.

Зовнішня політика держави - комплекс дій певної держави, спрямованих на встановлення і підтримку стосунків з іншими державами та міжнародним співтовариством загалом, захист власних національних інтересів та поширення впливу на інших суб'єктів міжнародних відносин.

Ідеологія - теоретично узагальнена система поглядів і переконань стосовно суспільства, в якій теоретичне та емпіричне знання переплітається з віруваннями і ціннісними орієнтаціями.

Імідж політичний - цілеспрямовано створений образ-уявлення про певного суб'єкта політики (особу, партію), що надає йому більшої виразності і розрахований переважно на позитивне сприйняття його народом.

Імперія - тип державно-територіального устрою; велика складна держава, до складу якої включені (переважно насильницьким шляхом) інші держави, суміжні чи заморські території, що мають статус колоній. Ступінь інтеграції і об'єм повноважень її складових частин — різний і залежить від рівня розвитку комунікацій, могутності метрополії тощо.

Імпічмент - передбачена конституціями низки країн процедура притягнення президента країни до відповідальності й можливого відлучення його від влади та передачі судовим органам, якщо він скоїв правопорушення (здебільшого йдеться про злочини проти держави), які згідно з конституцією підлягають такому звинуваченню.

Імунітет - привілей юридичної недоторканості державної посадової особи чи депутата, що містить різні ступені їх захисту від цивільної, кримінальної, фінансової, адміністративної відповідальності на час перебування на цих посадах.

Інтерес політичний — такий прояв різноманітних потреб людини, який спонукає її до ознайомлення з політичним життям і до участі в ньому.

Істеблїшмент - відкрита правляча еліта, яка формується на основі спонтанного припливу нових членів, які мають особисті досягнення у

політиці, здобули популярність серед мас своїм професіоналізмом, компетентністю, ініціативністю, врахуванням громадської думки.

Кабінет Міністрів України — вищий орган в системі органів виконавчої влади, який координує і спрямовує роботу інших виконавчих установ, забезпечує здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави.

Компроміс — згода, порозуміння з політичним противником, що досягнуті шляхом взаємних поступок.

Консенсус - а) громадянська злагода, що базується на загальній згоді членів суспільства щодо найважливіших суспільних цінностей, загального стану суспільних відносин, стратегічних і тактичних завдань державної політики; б) принцип вироблення й ухвалення колегіальних рішень шляхом узгодження позицій і пошуку формулювань, прийнятних для усіх сторін без винятку.

Консерватизм - різновид ідеології та ідейно-політична позиція, пов'язана із захистом приватної власності, соціальної нерівності, вільного ринку, елітарності в системі правління, моралі і традицій.

Консолідація в політиці - форма політичної взаємодії, що веде до об'єднання груп інтересів заради досягнення спільних цілей. Може набувати форми створення виборчого блоку, об'єднання фракцій у парламенті на підтримку того чи іншого рішення, узгоджених масових дій заради здійснення тиску на уряд чи парламент тощо.

Конституційний суд — невід'ємна складова частина судової та політичної системи правових держав. Його функція полягає у забезпеченні дотримання конституції, насамперед при прийнятті нових законодавчих актів (законів, указів, постанов тощо), а також ратифікації міжнародних угод та внесенні поправок до самої конституції.

Конституційні норми - норми, що мають верховенство в правовій системі держави і виступають основним правовим регулятором політичного процесу.

Конституція - основний закон держави, сукупність правових норм найвищої юридичної сили, які формулюють і затверджують найзагальніші, основоположні принципи державного життя, утворення та реформування органів влади, здійснення владних повноважень, закріплюють головні засади суспільного й державного устрою країни, правовий стан особи.

Контрелїта - політично активна верства, з якої в майбутньому може бути сформований новий тип еліти, що прийде на зміну існуючій.

Конфедерація - постійне об'єднання суверенних держав, що створюється заради досягнення якоїсь спільної мети (найчастіше зовнішньополітичної чи оборонної) і утворює спільні органи влади, які, проте, не мають верховенства над вищими органами влади окремих держав.

Конфлікт політичний — різновид соціальних конфліктів, *який* зачіпає владні інституції або такі проблеми перерозподілу ресурсів, які не можуть бути вирішені без задіяння фактора влади.

Корупція - узагальнена назва злочинних дій державних посадових

